

1707 Mescid-i Nebevî Soygunu

SELİM GÜNGÖRÜRLER*

Öz

Bu makale, 1707 yılında gerçekleşen Mescid-i Nebevî soygununu ve Ravza-i Mutahhara hazinesinden değerli bir nesnenin çalınışını belgelemektedir. Salt maddi kazanç güdüsüyle tasarlanan bu suç, İslam'ın en yasak ikinci hareminin dokunulmazlığını çiğnemesi dolayısıyla Osmanlı Devleti için bir "cinayet" (ağır ceza) vakasına dönüşmüştür. Soyguncuları bulmak ve sonrasında yargılamak için payitahti, Hicaz makamlarını, Mısır ve Suriye beylerbeyliklerini ve Donanma-yı Hümâyun'u iş bölümüne götürecek kadar kapsayıcı bir soruşturma yürütülmüştür. Makalede ele alınan vaka, Osmanlı saltanatının Suriye-Filistin-Mısır fetihlerinin sonucu olarak Hicaz hakimiyetini kazandıktan sonra halifelik kurumunun alternatif bir tanımı olarak kullandığı "hâdimü'l-Haremeyn" unvanını ona gölge düşürebilecek herhangi bir gelişmeden titizlikle sakınışını ve dâri-lislamdaki Osmanlı üstünlüğünün meşruiyeti bakımından Mekke-Medine'de yaptırım gücü kullanabilmenin ne kadar belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Abstract

This article documents a robbery of the Prophet's Mosque in Medina in 1707, during which a precious object, after having eventfully entered the Rawdah Treasury of the complex, was stolen. This crime, which was committed purely for material gain, was seen as a felony for the Ottoman State, as it violated the sanctity of Islam's second-most inviolable sanctuary. The subsequent interrogation aimed at identifying, catching, and then judging the robbers was so large in scope that it necessitated a division of labor which involved the imperial court, the Hejaz authorities, the governorates of Egypt and Syria, and the Imperial Navy. The case handled in this article demonstrates how carefully the Ottoman monarchy guarded its title of *Servant of the Two Sanctuaries*, which it had come to use as an alternative definition of caliphal dignity after conquering Syria-Egypt and thereby gaining control of the Hejaz, and how indispensable it was to have sanction power in Mecca-Medina for the legitimacy of asserted Ottoman superiority in Islamdom.

Anahtar Kelimeler: Mescid-i Nebevî, Ravza-i Mutahhara, Haremeyn, şeyhülharem, Hicaz.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü/Assistant Professor, Marmara University Faculty of Humanities and Social Sciences Department of History. İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-9688-3762; e-posta: selim.gungorurler@marmara.edu.tr

DOI: 10.26570/isad.1432208 • Gelis/Received 05.02.2024 • Kabul/Accepted 10.05.2024

Atıf/Citation Güngörürler, Selim, "1707 Mescid-i Nebevî Soygunu", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 52 (2024): 7-24.

Giriş

Ortadoğu'nun I. Dünya Savaşı sonunda sömürgeleşmesine kadar bölge devletleri için Mekke ve Medine'de yani İslam'ın en mukaddes iki alanı sayılan Kâbe ile Mescid-i Nebevî'den oluşan Haremeyn'de varlık göstermek bir saygınlık, etkin olmak siyasi bir nüfuz ve yerli şeriflerin metbuları olarak hüküm sürmek ise bir üstünlük belirtisi olagelmıştır. Dolayısıyla güç çekişmesinde yeni bir atılım yapmak isteyen devletlerin, bölgede kurulu düzenin bekçisi olan baskın ve üstün devlet ile yarışarcasına Haremeyn'de boy gösterme girişimleri, hükümlan devletin de kendi üstünlük iddiasına gölge düşürmemek için bu tür girişimleri buyurgan bir tutumla dizginlemek istemesi Hicaz'ın özel konumunun doğal bir sonucudur. Yine tabiidir ki siyasi dengeleri ilgilendirmeyen gelişmelerde bile bu baskın güç Haremeyn'de sözünün üstüne söz söyletmemek ve meşruiyetini sorgulatmamak için, Mekke-Medine'de bir otorite boşluğu varmış izlenimini yaratacak aksaklıkları var gücüyle gidermeye çalışmıştır. Bu boyutuyla Yeniçağ boyunca Haremeyn, ona özenen devletlerin boy gösterme çabalarına ve sınırlı güç denemelerine, onu elinde tutan Osmanlı Devleti'nin ise kendini bütün ağırlığı ile ortaya koyuşuna ve gövde gösterisine sahne olmuştur.

Bu makale, Haremeyn'deki Osmanlı otoritesini sınamak için gönderilmiş siyasi bir armağanın hiç hesapta yokken yol açtığı Medine Mescid-i Nebevî soygununu ele almakta ve vakaya ilişkin arşiv belgelerini yayımlamaktadır. Armağan, geçici olarak saklandığı Ravza-i Mutahhara hazinesinden çalınınca Osmanlı Devleti bu soygunu, oluşan maddi hasarın çok ötesinde bir siyasi-dini meşruiyet ihlali olarak algılamış ve Medine'de padişah yasağını çiğneyen soyguncuları yalnızca Hicaz içinde değil Kahire'yi, Şam'ı, Bağdat'ı, Anadolu'yu, İstanbul'u ve donanma kalyonlarını da kapsayan bir emir-komuta zinciri ile kovuşturmuştur. Yayımlanan belgeler XVIII. yüzyıl başında Mekke ve Medine'yi ilgilendiren bir sorunda Osmanlı Devleti'nin yaptırım gücünü Mısır, Suriye ve Akdeniz üzerinden Hicaz'a ulaştırışını betimlemektedir. Osmanlı'nın Haremeyn'deki hükümlanlık tekeline, dolayısıyla da dârüislamdaki üstün konumuna, gölge düşürebilecek bir gelişmeyi etkisiz kılmak için Hicaz'da kaba güç kullanmaksızın sergilediği örfi ve kazâi bir güç gösterisini de içeren bu vaka Yeniçağ'da Haremeyn hakimiyeti ile siyasi meşruiyet arasındaki bağı daha iyi değerlendirmemizi sağlayacaktır. Öte yandan bu belgeler Hicaz'da Mekke emirliği ile Osmanlı Devleti arasındaki hiyerarşinin, devletin Hicaz dışındaki beylerbeyleri ve sancak beyleri eliyle Hicaz'da yürüttüğü yaptırımların, bu yaptırım gücündeki örfi ve şer'î boyutların ve Osmanlı'nın Kâbe ile Mescid-i Nebevî'de hükümlanlığa ek olarak şeyhülharem atamaları ile de somutlaştırdığı "hâdimül-Haremeyn" payesinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bilgiler sunmaktadır.

Arka Plan

XVIII. yüzyılın başına gelindiğinde Irak serhaddindeki devletler arası barış altmış yıldır kesintiye uğramamış,¹ sınırdaş Osmanlı ve Safevîler 1690’larda resmî bir *ittifak* bile kurmuşlardı.² Ancak bu yakınlaşmanın son iki yılında (1700-1701) çıkan bir sürtüşme İstanbul ile İsfahan’ı karşı karşıya getirince 1701 yılına kadar Bâbüali ile şahlığın iş birliğini sağlamış elçiler ve yazışmalar 1702 itibarıyla artık muhatabı kıskırtmak için gönderilir olmuştu.³ Safevî hükümetinin gerginliği tırmandırmak amacıyla bu sırada sunduğu istekleri Bâbüali küçümseyici bir dille geri çevirince de yirmi yıllık uyum dönemi sona ermişti.⁴

1705 yılında Safevî hükümeti Osmanlılar’a bildirmeksizin Mescid-i Nebevî’ye bir “murassa’ amber şemmâme” yani mücevher taşlarla bezeli amberden bir kokuluk gönderdi.⁵ Şahın silahtarı⁶ bu armağan ile çıkagelince Medine makamları durumu rikâb-ı hümayuna sundu, armağanın sergilenmesi için İran başvezirinin yolladığı mektubu da Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa 1706 yılında yanıtladı: Kâbe ve Mescid-i Nebevî haremlerine kulluk ayrıcalığının herkesçe bilindiği üzere Osmanlı tekelinde bulunduğunu ve bu iki yasak alanda izinsiz nesne konulup kaldırılmayacağını

- 1 Bk. Meienberger, *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel*, s. 259-60; Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*; Matthee, *Persia in Crisis: Safavid Devline and the Fall of Isfahan*; Rota, “The Death of Tahmaspqli Xan Qajar”, s.56-57; Tucker, “From Rhetoric of War to Realities of Peace”, s. 81-90; Ateş, “Treaty of Zuhab”, s. 397-423; Güngörürler, *The Ottoman Empire and Safavid Iran*.
- 2 Nevâi (ed.), *Esnâd ü Mükâtebât-ı Siyâsi-yi İrân*; Kaempfer, *Am Hofe des persischen Grosskönigs*; Matthee, “Iran’s Ottoman Diplomacy during the Reign of Shah Sulayman I”, s. 148-77; *Mecmûa-i Mekâtib; Münşeât 1050-1140; Münşeât Mecmuası*; Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 5; Eszer, “Sebastianus Khab O.P.”, s. 215-86; Konovalovi, “Ludvig Fabritius’s Account of the Razin Rebellion”, s. 95-101; Chick (ed. ve trc.), *Chronicle of the Carmelites in Persia*; Gollanz (ed.), *Chronicle of Events*; Güngörürler, “Fraternity, Perpetual Peace, and Alliance in Ottoman-Safavid Relations”, s. 145-207.
- 3 Nazmizâde, *Münşeât*; BOA, *Nâme-i Hümayun Defteri*, nr. 6; Nazmizâde, *Gülşen-i Hulefa*; Güngörürler, “Diplomacy and Political Relations”, s. 314-440.
- 4 Bk. BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 102, hüküm 852, d. 110 h. 1754-1770, d. 104 h. 53-55, d. 110, h. 886-890, 916, 1769, 1793, d. 111 h. 258, 451-452, 853, 1132-1133, 1694, d. 112 h. 1218; BOA, *Divan (Beylikçi) Kalemî*, nr. 289/36, 305/23, 305/49, 307/77; BOA, *Ali Emîri - Ahmed III*, nr. 20076; BOA, *Cevdet - Dahiliye*, nr. 8165; BOA, *İbnülemin - Evkaf*, nr. 4635; BOA, *Sadaret Mektubi Kalemî*, nr. 1/56; Çabuk, “Nusretname’nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü’l-Basra”, s. 321-80; Güngörürler, “Shiite-Iranian Pilgrims and Safavid Agents”, s. 725-43.
- 5 Sünnî padişah ile Şii şah arasındaki armağan alışverişini hilafet bakımından bağlandırmak için bk. Saçmal, “Sunni-Shiite Political Relations
- 6 Bk. Nasîri, *Destûr-i Şehriyârân*, s. 259-62; Nazmizâde, *Gülşen-i Hulefa*, s. 336-43; Ansari, *Dastur al-Muluk*, s. 183.

vurgulayan sadrazam, buna rağmen Ravza-i Mutahhara'ya yerleştirilmek üzere bir murassa' şemmâmenin geldiğini, izin-i hümayun olmayınca Mescid-i Nebevî sorumlularının armağanı sergiletmediklerini, silahtar da geri götürmeyince nesnenin Medine'de kaldığını belirtti. Baltacı Mehmed Paşa yine de aradaki barış gereğince hediyeği geri çevirmeyeceğini ve şemmâmenin Ravza-i Mutahhara'ya konulması için gelecek yılın surre eminine buyruk çıkacağını söyledi.⁷

Sadrazamın böyle ölçülü ancak pazarlığa kapalı bir yanıt vermesi beklenmedik bir durum değildi, nitekim Osmanlı Hicaz yolunu bütün müslümanlara açık tutmak ile komşu devletlerin casusluk, güç gösterisi gibi girişimlerinin hac kisvesine büründürülmesini engellemek arasındaki ince dengeyi kurması gerektiğinin uzundur bilincindeydi. Komşu bir müslüman devletle savaşıyorsa bu devletin tebaasına Haremeyn yolu kapatılıyordu. Barışıklıkta ise böyle bir engel söz konusu olamayacağından ötürü komşu devletlerin tebaası hac ve ziyaretlerini yol seçimi, takvim, konaklama süresi, uğranan yerler ve kurulan ilişkiler bakımından gözetim altında gerçekleştirebiliyorlardı. Komşu devletlerden hac kafilesi içinde gelen makam sahipleri ise özellikle izleniyor, eylemleri İstanbul'a bildiriliyor ve gerek görüldüğünde duruma göre yumuşak ya da sertçe müdahale edilebiliyordu. Yabancı devlet erkânının Mekke, Medine ve Irak'taki türbelere adaklarını Osmanlı kabul ediyordu ancak bu bağışlardan kaynaklanan çekişme ortamını da tatsız buluyordu.⁸ Dolayısıyla Mescid-i Nebevî'ye armağan başvurusuna verilen ve ilk bakışta soğuk görünen bu yanıt, girişim sahibinin işin en başında öngördüğünü varsayabileceğimiz ihtimalin gerçekleşmesiydi.

Vaka ve Belgeleri

Bâbiâli, siyâsî sembolizminden ötürü doğrudan sergilemediği bu son derece pahalı armağanın bekletilip Osmanlı görevlileri eliyle görücüye çıkarılmasını ise uygun buldu. Göze batmayan ancak buyurucu bu önlem ile rikâb-ı hümayun Hicaz'ı bütün müslümanlar için bedenenu ve malen erişilebilir kılmakla Haremeyn'deki hükümrânlık tekeline gölge düşürmemek arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlıyordu. Medine kadısına, garnizon zabitanına, sultan temsilcisi olan Mescid-i Nebevî sorumlusuna, yörenin ileri gelenlerine ve görevlilere Ekim 1706 tarihinde çıkan ferman, Haremeyn'deki her nesne konusunda padişah izninin belirleyiciliğini ve Osmanlı'nın armağan iznini bir sorumluluk gereği değil "bağış" olarak verdiğini vurguladıktan sonra, mücevher şemmâmenin İstanbul'dan Hicaz'a gelecek surre

7 Râmi, *Münşeat*, vr. 25^a-26^a (md. 37, mektup yanlış tarihlendirilmiştir); Güngörürler, "The Pastille Affair", s. 47-50.

8 Faroqhi, *Herrscher über Mekka*, s. 163-66, 168, 179-80, 183, 185-86.

emini ile birlikte Mescid-i Nebevî içindeki Ravza-i Mutahhara'da uygun bir alana yerleştirilmesini buyurdu.⁹

“Medîne-i Münevvere kadısına ve şeyhülharem olan Ahmed/Mehmed Ağa dâme ulüvvühüya ve Medîne-i Münevvere Kalesi dizdârına ve a’yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki: âli-hazret sâmî-rütbet meâlî-menkıbet fermân-fermâ-i memâlik-i Îrân şâh-ı Cem-unvân hazretlerinin taraf-ı eşreflerinden Medîne-i Münevvere’de cenâb-ı server-i kâinât ve mefhar-i mevcûdât hayrû’l-vera’ Muhammedü’l-Mustafa aleyhi ekmeli’s-salavât ve ezkaha hazretlerinin Ravza-i Mutahhara-i amber-şemîm ve buka-i münevvere-i abher-nesimlerine vaz’olunmak için şâh-ı müşârünileyh cebedârı Mahmud Ağa vesatetiyle geçen sene bir murassa’ şemmâme gelip lakin ol vakitte bu husûs için izn-i hümâyunumu müş’ir emr-i şerîfim vürûduna terakkub ile şemmâme-i mezkûre mahalline vaz’olunmayıp ve mümâileyh Mahmud Ağa dahi alıp götürmeyip Medîne-i Münevvere’de kaldığı sem’-i hümâyunuma ilkâ olunup ve şâh-ı vâlâ-câh hazretleriyle beynimizde müteekkid olan musâfât-ı kadîme ve müvâlât-ı müstedimeye binâen şemmâme-i mezkûrenin reddi dahi münâsib görülmeyip mahalline vaz’olunmak üzere izn-i hümâyûn-ı şeref-makrûnum erzânî kılınmağın siz ki mümâileyhimsiz inşaallahü teâlâ bu sene-i mübârekeke kavâfil-i hüccâc-ı hidâyet-minhâc ile surre emini ta’yîn olunan kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân Süleyman zîde mecdühü ma’rifetiyle şemmâme-i mezkûreyi ~~levazım-ı tazim-i ekmel ve etemm~~ ile¹⁰ Ravza-i Mutahhara-i Resûl-i Ekrem’de bir münâsib mahalle vaz’eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki... Fî evâil/evâsıt-ı [Rece]b sene [1]118.”¹¹

Fermanın Medine’deki muhatapları surre emini ile birlikte buyruğu yerine getirmek üzere toplandılar ve törene tanıklık etmek isteyen kalabalığın başına geçip Mescid-i Nebevî’ye vardılar. Gönderilişi, teslimi ve kabul süreci olaylı geçmiş bu nesne sergiye konulup artık siyasi gündemden düşecekti, ancak görevliler Ravza-i Mutahhara hazinesine girince ortaya çıkan gerçek, nesnenin hikâyesini bambaşka bir boyuta taşıdı: Mücevher şemmâme saklanmak üzere geçen yıl yerleştirildiği sandukada bulunmuyordu. Dahası, soyguncuların Harem içerisinden işbirlikçileri vardı. Nitekim Mescid-i Nebevî’nin en yüksek rütbeli dört muvazzafının mühürleriyle saklanan tek hazine anahtarından kayıt dışı bir tane daha üretilmişti. Mücevher şemmâmeyi Ravza-i Mutahhara hazinesinden sergiye çıkarmaları buyurulmuş makamlar tanık oldukları durumu dosdoğru payitahta bildirdiler ve ilk önlem olarak soygunda parmağı olmasından kuşkulandıkları kimi

9 BOA, *Cevdet - Hariciye*, nr. 129/6430; BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 615.

10 Hem *sahh* ve *buyuruldu* onaylı son taslakta hem mühimme kaydında bulunan bu ibare, mühimme metninde yazıldıktan sonra üzeri çizilmiştir.

11 BOA, *Cevdet-Hariciye*, nr. 129/6430; BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 615.

görevlileri tutukladılar. Osmanlı saltanatının en yasaklı alanlarından birinde işlenen ve harem dokunulmazlığını çiğneyen bu suç, “hâdimü'l-Haremeyn”i soygunun maddi boyutuyla orantısız ancak suç mahallinden kaynaklanan siyasî meşruiyetle orantılı sert önlemler almaya sürüklendi. Rikâb-ı hümayun Temmuz 1707 tarihinde çıkardığı bir dizi ferman ile halife-padişahın Medine'deki vekili de olan Mescid-i Nebevî şeyhülharemini ve şeyh nâibini sorumlu tuttu. Soruşturma İstanbul'dan Hicaz'a gelecek bir mübaşir aracılığı ile yerinden yürütülecekti ancak payitaht dizginleri eline aldı, nitekim işlenen suç Osmanlı saltanatının dârüislamdaki hâkim konumuna dolaylı da olsa gölge düşürebilecek nitelikteydi. Yola çıkan mübaşirin Medine'ye varışına kadar geçecek sürede suçluların kaçabileceğini ve delillerin karartılabileceğini göz önünde bulunduran rikâb-ı hümayun, Kahire'ye ulak göndererek duruma devlet adına Hicaz dışından el koymasını ve kovuşturma başlamadan önce sıkı düzeni sağlaması için Mısır beylerbeyini görevlendirdi. Geçmiş şeyhülharemin atanması sırasında seلفتen halefe aktarılmış demirbaş ve envanterin müfredatına kadar inceleme başlattı. İstanbul'dan gelecek mübaşirin ve Mescid-i Nebevî sanıkları yerine payitahttan yeni atanan şeyhülharem ile yardımcısının olağan şartlarda Hicaz'a Anadolu-Suriye üzerinden karayoluyla gitmeleri beklenirdi, ancak vakanın olağanüstülüğü yüzünden deniz yolu seçeneği yeğlendi ve kaptan-ı derya ile Akdeniz'deki donanma kalyonlarına bu üç görevliyi İstanbul'dan Mısır'a aktarmaları buyuruldu. Hâdimü'l-Haremeyn'in haremi soyulmuş, Osmanlı padişahlığının İslamî meşruiyet kaynaklarından biri olan bu yasaklı mekâna el sürülmüştü. Dolayısıyla soygun yarattığı maddi hasardan çok daha büyük ölçekte bir olaylar silsilesi tetikledi:¹²

“Mısır Valisi Vezir [Dellak¹³] Ali Paşa'ya hüküm ki: Bundan akdem Medîne-i Münevvere'de Ravza-i Mutahhara'ya ta'lik için şâh-ı Acem tarafından gelip ve bir sanduka ile hazînedeki hıfzolunan bir kıt'a amber şemmâme bir tarîk ile serîka olunup mahallinde mevcûd bulunmadığı der-i devlet-medârıma i'lâm olunmakla Ravza-i Mutahhara hazînesinin hıfz ü hırâseti üzerlerine lâzım iken tehâvün ve taksîr ve hiyânet ve habâsetleri zuhûr ettiği için Medîne-i Münevvere'de şeyhülharem olan Mehmed Ağa ve Nâibülharem Osman Ağa azl ve bu taraftan yerlerine müceddeden şeyhülharem ve nâibülharem nasbolunup ve şemmâme sârikleri her kim ise gereği gibi teftiş ve tafahhus olunmak için dergâh-ı muallam kapıcıbaşlarından Mahmûd dâme mecduhû mübâşir ta'yîn ve hâlen bu tarafta nasbolunan şeyhülharem ve nâibülharem ile maan mahall-i me'mûra azîmet üzere olup ancak mezkûrlar mahall-i me'mûra varıp vâsıl oluncaya değin bu serîka

12 BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 1469-1470, 1477-1478, 1630.

13 Silâhdar, *Nusretnâme*, s. 685, 699, 704, 707, 802, 813, 823, 842, 881, 912, 926, 931-32, 938, 996, 1115, 1138.

hususunda re'sü'l-fesâd olan Nâibülharem Osman bir tarafa firar etmemek için ihtiyâten mukaddemce habsolunmak iktizâ etmekle sen ki vezîr-i müşârünileyhsin işbu emr-i şerîfim şerefyâfte-i sudûr olup bir tatar ile tarafına irsâl olunmuştur. İmdi zikrolunan emr-i şerîfim varıp vâsıl olduğu gibi mu'temed ve kârgüzâr ağalarından birisini tatar ile maan ber vech-i müsâraat Medîne-i Münevvere'ye irsâl ve inşallahü teâlâ mahall-i me'mûra vardığı gibi nâibülharem merkûm Osman'ı ahz ü muhkem kalebend ettikten sonra eğer mezkûrun ve eğer bundan akdem bu husûs için Medîne-i Münevvere'de sâir habsolunanların muhâfazası için Medîne-i Münevvere'de tevakkuf ve bi-tevfik-i Allahü Teâlâ bu taraftan ta'yîn olunan şeyhülharem-i cedîd ile mübâşir-i mümâileyh vardıkta cümle mahbûsları mübâşir-i mümâileyhe teslim ve teslimine ma'mûlün bih temessük alıp der-i devlet-medârıma irsâl eylemek üzere gereği gibi tenbih ve te'kid eylemek bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur diye yazılmıştır. Fî evâsıt-ı R[ebîülâhir] sene [1]119.¹⁴

“Medîne-i Münevvere mollasına hüküm ki: ... Mısır'dan vezîr-i müşârünileyh tarafından ta'yîn olunan mübâşir Medîne-i Münevvere'ye vâsıl olduktan Nâibülharem Osman'ı mezkûrun mârifetiyle ahz u muhkem kalebend ve eğer mezbûru ve eğer mukaddemen bu husûs için habsolunanları muhafaza için mübâşir-i merkûmu fermânım olduğu üzere Medîne-i Münevvere'de tevkif edip sen dahi mahbûsların muhâfazalarında ihtimâm ve ... bu taraftan ta'yîn olunan mübâşir ile maan şeyhülharem-i cedîd varınca hıfz u hırâset vesâir iktizâ eden umûr u husûsta sen ziyâde basîret ve dikkat ile hareket edip ve bi-avnihi-teâlâ şeyhülharem-i cedîd ile der-i devlet-medârımdan ta'yîn olunan mübâşir vardıkta mahbûslar mezkûra teslim ve Mısır cânibinden gelen mübâşir yine cânib-i Mısır'a iâde ettirdikten sonra bu taraftan varan mübâşir ile irsâl olunan emr-i şerîfimin mazmûn-ı münifini icrâya dikkat-i tâm ve bir kimseyi himâye etmeyip her husûsa fermânım olduğu üzere sûret-i hitam verip ve zuhûr eden keyfiyeti sıhhati üzere der-i devlet-medârıma arz u i'lâm eylemek bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur diye yazılmıştır. Fî evâsıt-ı R[ebîülâhir] sene [1]119.¹⁵

“Medîne-i Münevvere mollasına ve şeyhülharemine hüküm ki: ... Şâh-ı Acem tarafından gelip ve bir sanduka ile Ravza-i Mutahhara hazinesine vaz'olunan bir kut'a murassa' amber şemmâmeyi mahalline ta'lik için mukaddemen sâdır olan emr-i şerîfim mu'cebince a'yân-ı Medîne-i Münevvere'den cem'-i kesîr ile mahalline varıldıkta şemmâmeyi mezbûre sanduka-i mezkûrenin içinde mevcûd bulunmayıp serîka bulunduğu müteayyin olmakla bu fesadın sahibi olmak üzere ağavâttan üç nefer ahz ü habs ve onların ihbarlarıyla bu emr-i kerihde birkaç nefer kimseler dahi bile olup

14 BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 1469.

15 BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 1470.

ve'l-yevm cânib-i Mekke-i Mükerrreme'de oldukların sâbıkan Medîne-i Münevvere'de şeyhülharem olan Mehmed Ağa cenâb-ı emâret-meâb iyâlet-nisâb saâdet-iktisab emîr-i Mekke-i Mükerrreme Şerif Abdülkerim [b. Muhammed el-Hâşimî¹⁶] dâme şerefühü tarafına i'lâm ve müşârünileyh dahi mazanne-i fesâd olan üç nefer kimseyi ahz ve ellerinde cevâhir taş ve amber parçaları bulunmakla vech-i meşrûh üzere me'huû olan üç nefer dahi Medîne-i Münevvere'ye irsâl olunduğu şerîf-i müşârünileyh mektubuyla der-i devlet-medârıma i'lâm edip lâkin hâlen nâibülharem olan Osman Ağa Ravza-i Mutahhara hazînesinin şeyhülharem ve nâibülharem ve hazînedar ve kâtib beyninde mahfûz ve bir kese içinde bu dört neferin mühürleriyle memhûr olan miftahdan başka bir tarîk ile miftâh-ı âhar peydâ edip bu emr-i münkere ictirâda re'sû'l-fesâd olduğu sözüne itina olunur kimselerden yakînen haber alınmakla imdi emr-i şerîfim vüsûlünde bu hıyânete cesaret eden mezkûr Osman'ı ahz u muhkem habs ve nukûd ü emlâk ü eşyâ vesâir ism-i mâl itlak olunur her nesi var ise husûs-ı mezbûr için mübâşir ta'yîn olunan dergâh-ı muallam kapıcıbaşlarından Mahmûd dâme mecdühü mübâşereti ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ü defter ve bir mahfûz mahalde hıfz ve bu şemmâme serikasında mazanne olanlar gereği gibi teftiş ü tefahhus ve her kim bu işte bulunmuş ise ahz u habs olunduktan sonra onların dahi emvâl ü eşyâları tahrîr u defter ve mahall-i mahfûza vaz' u hıfz olunup ve sâbıkan şeyhülharem Mehmed Ağa'ya selefi Ahmed Ağa hîn-i azlinde kendüye mücevher şeylerden vesâir eşyâdan ne mikdar nesne teslim etmiştir ve'l-yevm derûn-ı hazînede ne kadar mevcûd vardır ve noksanı var mıdır ve ne mikdârdır temyîz ü tebyîn olunup ve bundan maâdâ şeyhülharem olanlar halefen ba'de sefelen birbirlerine ne mikdâr şey teslim etmişlerdir kemâl-i takayyud ve ihtimâm ile defterleri tatbîk ve her kimin şeyhülharemlîği zamanında selefi teslim ettiği eşyâdan zâyiâtı ve noksanı var ise ondan tahsîl ve mahalline vaz' olunup ve bu şemmâme serikası Ravza-i Mutahhara hazînesine itâle-i dest hıyâneti mülûk-i etrâfdan gelmiş nesnenin izâati sebebiyle tehvîn-i şân-ı devleti müstetbi' emr-i fazi' ve fi'l-i kabîh olmakla bu kâr-ı müstelzimü'l-hasâra ictisâr edenler elbette bulunup şer' ile lâzım gelen cezaları verilmesi lâzım belki emr-i mütehattim olmağın zinhâr bu husûsda bir türlü tehâvün ve tekâsül olunmayıp şemmâme-i mezkûreyi serikada sun'u olanlar her ne tarîk ile olursa olsun zuhûra getirilip ve her kim olursa olsun cümlesi ahz u ukûbât-ı meşrûadan haklarında lâzım gelen hüccet olunduktan sonra der-i devlet-medârıma arz u i'lâm ve bu taraftan cevâbı varınca mübâşir-i mümâileyh Medîne-i Münevvere'de tevkîf ve habsi fermânım olanlar şerâyıt-ı ihtimâm ile mahbûsen hıfz olunup ba'de'l-arz tekrâr ne vechle fermân-ı hümâyunum sâdir olursa mu'cebince amel olunmak bâbında hattı-ı

16 İki ayrı dönemde Mekke emirliğine tayini için bk. Silâhdar, *Nusretname*, s. 95, 686, 708, 852, 1063; Defterdar, *Zübde-i Vekâyat*, 527-28, 751-52.

hümâyûn-ı şevket-makrûnumla fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki. Fî evâsıt-ı Rebîülâhir sene [1]119.¹⁷

“Kapudan Vezir [Moralı Aşçı¹⁸] İbrâhim Paşa’ya hüküm ki: Bundan akdem Medîne-i Münevvere’de Ravza-i Mutahhara’ya ta’lik için şâh-ı Acem tarafından gelip ve bir sanduka ile hazinede hıfzolunan bir kıt’a amber şemmâme bir tarik ile serika olunup mahallinde mevcûd bulunmadığı der-i devlet-medârıma i’lâm olunmakla Ravza-i Mutahhara hazinesinin hıfz u hırâseti üzerlerine lâzım iken tehâvün ve taksîr ve cinâyet ve hiyânetleri zuhûr ettiği için Medîne-i Münevvere’de şeyhülharem olan Mehmed Ağa ve Nâibülharem Osman Ağa azl ve bu taraftan yerlerine müceddeden şeyhülharem ve nâibülharem nasbolunup ve şemmâme sârikleri her kim ise gereği gibi teftiş ü tefahhus olunmak için dergâh-ı muallam kapıcıbaşlarından iftihârü’l-emâcîd ve’l-ekârim Mahmud Ağa dâme mecduhû mübâşir ta’yîn ve rûy-i deryâdan Mısır yoluyla Medîne-i Münevvere’ye gitmek üzere şeyhülharem ve nâibülharem-i cedîd ile maan bu taraftan bir çektiri ile ol cânibe irsâl olunmalarıyla sen ki vezîr-i müşârûnileyhsin mübâşir-i mümâileyh ile şeyhülharem ve nâibülharem-i cedîd her ne mahalde sana mülâki olurlar ise bir münâsib kalyon ta’yîn ve mezkûrları etbâlarıyla emnen ve sâlimen bir gün mukaddem Mısır-ı Kahire’ye nakl ü isâl ettirmekte ihtimâm eylemek bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur diye yazılmıştır. Fî evâsıt-ı R[ebîülâhir] sene [1]119.¹⁹

“Akdeniz’de mîrî kalyonlar kapudânesi [Mehmed²⁰] Canım Hoca vesâir kalyonlar kapudanlarına hüküm ki: ... Kapudânım olan vezîrim İbrâhim Paşa ... mesâfe-i bâidde bulunmak ihtimâli olmakla bu husûs te’hîre kalmamak için siz ki kapudanlarsız mübâşir-i mümâileyh ve şeyhülharem ve nâibülharem-i cedîd sizden herhanginize mülâki olur ise mezkûrları etbâlarıyla biriniz kalyonuna alıp emnen ve sâlimen bir gün mukaddem Mısır-ı Kahire’ye nakl ü isâl eyleyip bir türlü te’hîr ü tesvîk ü ta’lîl ü tereddüden ziyâde hazer eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur diye yazılmıştır. Fî evâsıt-ı R[ebîülâhir] sene [1]119.²¹

Medine, Kahire, kaptanıderyalık ve Akdeniz donanma kalyonlarına eş zamanlı çıkarılan bu beş ferman, işlenen suçun yalnızca suçlular bakımından değil, suç mahallini korumakla sorumlu hükümler güç yani Osmanlı

17 BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 1630. Mekke şeriflerinin Osmanlı’ya tâbi olmakla birlikte resmiyette korudukları beylik/emaret/prenslik makamları dolayısıyla padişah ile iletişimlerinin name/mektup olarak yazılmasına ilişkin bk. Çakmak, “Sultanın Mektubu”, s. 62-83.

18 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, III, 776.

19 BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 1477.

20 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, IV, 1044.

21 BOA, *Mühimme Defteri*, nr. d. 115 h. 1478.

Devleti ve o gücü temsilen orada görev yapan makamlar bakımından da ne kadar büyük bir cürüm olduğunu gözler önüne sermektedir. Suçun işlendiği mekân öylesine bir yer değil, İslam'ın yeryüzündeki iki hareminden²² yani olabilecek en yasak ve en dokunulmaz iki bölgesinden birinin, Medine'deki Mescid-i Nebevî'nin, minber ile hücre-yi saadet arasında bulunan ve hadiste dünya üstü bir kutsiyetle müjdelenmiş²³ Ravza-i Mutahhara alanı idi. Dolayısıyla çalıntı nesnenin siyasî ve maddi değerinin çok ötesinde bir "cinayet" söz konusuydu. Bundan daha ağır bir suçun ancak Kâbe'nin içine girip nesne çalmak olabileceğini düşünürsek, soygunun vahameti ve yol açtığı tepkinin alt yapısı daha iyi betimlenecektir. Kovuşturma İstanbul-Medine arasındaki yolculuk süresinden ötürü henüz eyleme geçmemişken Bâbü'lî'nin hadiseye ilk el koyacak makam olarak Kahire paşasını görevlendirmesi olağandır. Nitekim Mısır beylerbeyliğinin en temel sorumluluklarından biri, Cidde sancak beyinin üstünde ve gerekirse Mekke emîrine rağmen, beklenmedik gelişmelerde Haremeyn'de Osmanlı padişahının buyruğunu yürütmek idi.²⁴

Soruşturma Yakınçağ öncesinin kısıtlı olanaklarına göre oldukça verimli ilerledi. Yukarıdaki fermanlarda görüldüğü üzere soygunun, tetiklediği yaptırımlar sağanağına rağmen, siyaseten değil şer'an kovuşturulması bu verimliliği daha da çarpıcı kılmaktadır. İstanbul'un kurduğu iş bölümü ve eylem planı sonucunda çalıntı mücevherin, altının ve amberin çoğu ele geçirildi. Mübaşir ile Medine'nin muvazzaf ve önceki makamları ayrı ayrı mektuplar ve defterler yazarak bulgularını İstanbul'a gönderdiler. Mahalinde Medine'de, sancak-il ölçeğinde Mekke'den, beylerbeyliği düzeyinde komşu Mısır'dan, dolaylı olarak Şam ve Bağdat'tan ve en üst seviyede devlet mübaşeretiyile yürütülen soruşturmanın sonuçları böylece 1708'in ilk yarısında payitahtta toplandı. Oluşan rapor külliyatının kapsamı ve yalnızca sadrazamın değil padişahın da süreci izleyip Medine'den gelen yazıları bir bir okuması, hâdimü'l-Haremeynlik saygınlığında açılan bu gediği gidermek için Osmanlı'nın gösterdiği çabaya delalet etmektedir. Sadrazamın gelen bu belgeler dizisini padişaha sunarken deyim yerindeyse bir üst yazı olarak eklediği telhis, Mescid-i Nebevî soygununun aydınlatılmasında ne kadar titizlendiğinin göstergesidir.²⁵

22 Bozkurt - Küçükaşçı, "Mescid-i Nebevî", s. 281-290.

23 Bozkurt, "Ravza-i Mutahhara", s. 475.

24 Kurşun, "Hac ve İktidar: Haremeyn'de Erken Dönem Osmanlı İmar Faaliyetleri", s. 285-86. Haremeyn'in Mısır tarımı ile azıklandırılışı için bk. Mikhail, *Nature and Empire in Ottoman Egypt*, s. 113-15; ayrıca bk. Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*.

25 BOA, *Âmedi Kalemî*, nr. 1/36 (sene 1120).

“Arz-ı bende-i bî-mikdar budur ki: Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü inâyetlü padişahım! Hakk-ı celle ve alâ menba’-ı birr ü atâ ve matla’-ı nûr-ı ihtidâ olan mübârek vücûd-ı hümâyunların küdürât-ı kevnîyeden mahfûz ü me’mûn edip zill-ı memdûd-ı âtîfet-i pâdişâhanelerin amme-i enâm ile mede’l-eyyâm üzerimizde ber-devâm eyleye âmin bi-hurmeti seyyidi’l-enbiya ve’l-mürselin. Şevketlü efendim bundan akdem Medîne-i Münevvere’de Ravza-i Mutahhara hazînesinden serîka olunan şemmâme-i amberin teftişi için evâmîr-i şerîfe ile dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Mahmud Ağa kulları gitmişti. Hâliyen Medîne-i Münevvere Müftüsü Seyyid Mehmed Efendi ile mezbûr Mahmud Ağa’dan ve hâlen Medîne-i Münevvere’de şeyhülharem olan Eyyüb Ağa’dan ve sâbıkan şeyhülharem olan Ahmed Ağa’dan ve Medîne-i Münevvere kadısından birer kıt’a mektub ile Medîne-i Münevvere ahâlisinden birer kıt’a mahzar gelip hulâsa-i mefhûmlarında husûs-ı mezbûr kemâl-i dikkat ve ihtimâm ile teftiş ve tefahhus olunduktan sonra zuhura gelen keyfiyeti alâ vechi’t-tafsîl i’lâm ve şemmâme-i merkumeden zuhura getirilip tahsil olunan cevâhir taş ve amber ve altuna müteallik bir kıt’a ve harem-i muhterem-i Nebevî’de mevcûd bulunan eşyâya dâir bir kıt’a ve sâbıkan nâibülharem olan Osman Ağa’nın ma’rifet-i şer’ ile tahrîr olunan emvâl ü eşyâsına müteallik dahi bir kıt’a cem’an vech-i meşrûh üzere üç kıt’a defter dahi tahrîr edip irsâl eylemişler. Ve bunlardan maâdâ hâlen Şam mîr-i haccı olan [Şamlı²⁶] Kavvasoğlu Hasan Paşa dahi mâh-ı zilkâdenin yirmi sekizinci günü Medîne-i Münevvere’ye varıp dâhil olduğun müş’ir bir kıt’a mektup göndermiş. Hâliyen zikrolunan kâğıdların cümlesi aynıyla merfû’-i rikâb-ı müstetâbları kılınmıştır. Manzûr ü ma’lûm-ı hümâyunları oldukta her nice fermân-ı hümâyun buyurulur ise emr ü fermân şevketlü kerâmetlü azametlü inâyetlü efendim padişahımındır.²⁷”

Kovuşturma, şemmâmenin sökülüp kuyumculara ederinin altında bölük pörçük satılmış ve gerek Arap gerek Hint tâcirler aracılığı ile Hicaz’dan Bağdat’a kadar dağıtılmış parçalarından, ele geçirilen ve orijinalinin büyük bölümünü oluşturanları ve dahi ele geçirilemeyen ancak gerek suçluların müsadere edilen emvalinin satılmasından hasıl olacak parayla gerek mîrî akçeyle satın alınıp yitkilerin yerine konulacakları İstanbul’a göndertip şemmâmeyi özgün biçiminde yeniden oluşturacak ölçüde başarılı sonuçlandı. Rikâb-ı hümâyun Ravza-i Mutahhara hazînesi soygununun şer’an karara bağlanacak yargı boyutunu mahkemeye havale ederek siyaseten son hükmünü elde edilen bulgular ışığında Mayıs 1708 tarihinde verdi. Bu

26 Barbir, *Ottoman Rule in Damascus*, s. 51.

27 BOA, *Âmedî Kalemi*, nr. 1/36. Yıllık İstanbul-Haremeyn surre yolculuğunda Bilâdüşşam beylerbeyileri ve sancak beylerinin mîr-i hac ve cerde başbuğları olarak görev dağılımları ve dolayısıyla Osmanlı’nın Hicaz’da Mısır’dan sonra ikinci yaptırım gücü için bk. Barbir, *Ottoman Rule in Damascus*, s. 45, 109, 170-71.

sırada soruşturmanın başlangıcında sanık olarak tutulan Mescid-i Nebvî önceki şeyhülharemi, yardımcısı ve başka birkaç kişi aklanıp salıverilmiş, Medine’de nüfuz çekişmesi yüzünden bu suçun töhmeti altında bırakılan kimi yerli sanıklar zandan kurtulmuş, zimmet-envanter zincirinin sağlanması yapılarak soygunun birinci derece fâilleri, işbirlikçileri ve yardımcıları da ayrı başlıklarla tanımlanmış, yakalanmış ve son adımda şer’an hüküm verilmek üzere siyaseten tutuklanmışlardı. Anlaşılan o ki soygunun siyasi bir amacı yoktu ve Osmanlı’nın Haremeyn’deki saygınlığını küçük düşürmek için değil salt maddi kazanç güdüsüyle işlenmişti.²⁸

“Medîne-i Münevvere mollasına ve şeyhülharemine hüküm ki: Bundan akdem şâh-ı Acem tarafından gelip ve Medîne-i Münevvere’de Harem-i muhterem-i Nebvî’de vâki Kubbe-i Zeyd demekle ma’rûf mevzide serîka olunan şemmâmeye müteallik der-i devlet-medârıma irsâl olunan arz u mahzarlar ve mekâtib ü defterler Medîne-i Münevvere müftüsü yediyle gelip ve evrâk-ı mezkûre bilcümle manzûr-ı hümâyunum olup hulâsa-i mefhûmlarında husûs-ı mezbûr için mukaddemen emr-i şerifimle mübâşir ta’yîn olunan dergâh-ı muallem kapıcıbaşılardan iftihârü’l-emâcid ve’l-ekârim Mahmûd dâme mecduhû mübâşeretiyle şemmâmeye mezkûrenin sürrâki ve ne keyfiyet ile serîka olunduğu gereği gibi teftîş ü tefahhus olundukta Harem-i Şerif ağalarından Ahmed Ömer’e tâbi Halil ve Ömer Abdü Revs ile hazinedâr-ı sâbık Süleyman Ağa’ya tâbi diğer Halil bi’n-nefs serîkaya mübâşeret ve mezbûr Ahmed Ömer ile Ahmed Âmir dahi bu fi’l-i kerîhde zikrolunan üç nefer sürrâka iânet ve Abdülgaffûr nâm kuyumcu dahi mezbûrlardan semen-i bahs ile aldığı cevâhiri evvelen inkâr etmişken ba’de’l-muâheze yedinde elli altı kit’a cevâhir zuhûr etmekle zikrolunan beş nefer cânîler muhkem kalebend ve kezâlik nâibülharemi sâbık Osman dahi derûn-ı kalede ve şeyhülharemi sâbık Hâfız Mehmed hânesinde habsolunduktan sonra mukaddemen sâdır olan emr-i şerifim mu’cibince mezkûr Osman ve minvâl-i muharrer üzere şemmâmeye sâriklerine rızâ verip iânet eden mârûz-zikr Ahmed Ömer’in emvâl ü eşyaları ma’rifet-i şer’ ile ve mübâşir-i mümâileyh ma’rifetiyle tahrîr ü defter olunup lâkin mezkûr Osman’ın bu husûsda bir hıyâneti zâhir olmayıp ve sâlifü’z-zikr Hâfız Mehmed dahi esnâ-yı habsinde selefi Ahmed’e sen bana ancak ağalar dekkesinde vâki dolab-ı sagîr içinde olan eşyâ ile hücre-i şerîfeden bir memhûr sandık teslim eyledin şemmâmeye vermedin dedikte mezkûr Ahmed cümle mahzarında tav’en itiraf ve mezbûrun sözünü tasdik edip ve bunlardan maâda minvâl-i muharrer üzere me’hûz ve mahbûs olan Kuyumcu Abdülgaffûr Muhammed Maşrîki nâm kimseye yirmi aded ahcar fûruht ettim deyip ve Ahmed Ömer dahi Hind tüccarından Serrâc Hindî ile Kuyumcu Abbas demekle ma’rûf kimselere cevâhir bey’ eylemiştim demekle mezbûrun üç nefer dahi ahz ü

habs ve ba'dehû zimmetleri bu töhmetten muarrâ idüğü zâhir olmakla hîn-i talebde ihzâr şartıyla küfelâsı alındıktan sonra mahbesden ihrâc ve kezâlik sürrâk-ı şemmâmeden zikri mürûr eden Ahmed Abdü Revs ile Mekke-i Mükerrerme'de bir yerde bulunmakla maan ahz ü Medîne-i Münevvere'ye ihzâr ü habsolunan Abdürrahim Şekûrî ve Râşid Mertabânî nâmında iki nefer kimselerin dahi üzerlerine bir nesne sâbit ü zâhir olmamakla onların dahi kefilleri alındıktan sonra itlâk olunup ve şemmâme-i mesrûkanın eczâ-i müteferrikasından sahîh ü meksûr iki yüz kırk üç aded la'l ü yâkut ve iki yüz yirmi bir aded kebîr ü sagîr zümürüd ve yirmi dokuz kebîr ü sagîr ü hurda elmas ve on iki aded nâ-süfte lü'lü ve beş yüz miskal altın ve sekiz yüz kırk dört miskal amber zuhûra getirilip ve tahsîl ü hıfz olunduğu ve töhmet-i serîka ile me'hûz olan mahbûsînin bu cinayette alâkası olmayanlardan bazılarına beyenlerinde mesbûk adâvet ü buğz hasebiyle ifk ü iftirâyâ ictirâlarından ahâlî-i Medîne-i Münevvere'ye ve vâhime istilâ edip ve şemmâme-i mezkûrenin ekser-i eczâsı dahi zuhûra gelmekle ahâlî-i Medîne'nin maâdâdan isti'fâ ü istirhâm eyledikleri i'lâm olunmağın imdi siz ki mümâileyhimâsız işbu emr-i şerîfim vüsûlünde bu töhmet-i fazîa ile me'hûz ü mahbûs olanlardan Ahmed Ömer'e tâbî' Halîl ve Ahmed Abdü Revs ile hazîne hazînedâr-ı sâbık Süleyman'a tâbî' diğeri Halîl ki dâire-i Harem-i Nebevî hizmetkârlarından iken bilfiil bu bedkârlığa ictirâ edenlerdir mezbûrun üç nefer müebbeden Cidde'de kalebend olunması için Cidde sancağı mutasarrıfına ve Cidde Kalesi dizdârına emr-i şerîfimle tenbîh-i hümâyunum olmakla mezbûrları Cidde'ye irsâl ve Ahmed Ömer ile Ahmed Âmir ki bu fi'l-i kabîhde sürrâka îânet ve Kuyumcu Abdülgaffûr dahi semen-i bahs ile alıp sârikler ile müşâreket eylemiştir bunlar dahi civâr-ı hazret-i risâlet-penâhînden tard ü ib'ad ve ba'de'l-yevm bir daha Medîne-i Münevvere'ye gelmemek üzere diyâr-ı âhara iclâ ve Muhammed Maşriki ve Serrâc Hindî ve Kuyumcu Abbas ile Abdürrahim ve Râşid Mertabânî ki bâlâda tafsîl olunduğu üzere mezann-ı töhmet olmakla ahz ü ba'dehû berâat-i zimmetleri zâhir olmuştur mezbûrun beş nefere dahi ba'de'l-yevm taarruz olunmamak üzere zimmetleri ibrâ ve şeyhülharem-i sâbık Hâfız Mehmed ile nâibülharem-i sâbık Osman'ın adem-i hıyânetleri müteayyin olmakla onlar dahi habsden itlâk ve mezbûr Osman'ın tahrîr ü defter olunan eşyâsı yine kendüye redd ü teslim olunduktan sonra Ahmed Ömer dedikleri bedkâr-ı kabîhül-etvâr sâriklere muîn olduğundan gayri şemmâme-i mezbûrenin eczâ-i mesrûkasından kız karındaşı oğlu ile Bağdad'a vâfir şey gönderdiğin ikrâr edip hem bu fi'l-i münkere bâis ü yârî ve hem elinden vâfir nesne telef olup hâin ü âdi olmakla mezbûrun tahrîr ü defter olunan emvâl ü eşyâsı defterde takdim olunan bahalardan noksan ile bey' olunmamak üzere ma'rifet-i şer' ile ve mübâşir-i mümâileyh ma'rifetiyle fûruht ve hâsıl olan akçeyi ve şemmâme-i merkûmenin tahsil olunan eczâsını mübâşir-i mümâileyhe teslim ve şemmâmenin eczâ-i metlûfesi meblâğ-ı mezkûrdan ve mîrîden bu tarafda

tekmil ü hey'et-i ülâsına ifrağ olunmak için mübâşir-i merkûmu der-i devlet-medârîma îade ve ba'dehû ne vecihle emr-i şerîfîm sâdır olur ise mu'cebiyle amel olunmak bâbında fermân-ı âlişânîm sâdır olmuştur. Buyurdum ki. Fî evâil-i R[ebîül]E[vvel] sene 1120.²⁹

Mayıs 1708 tarihindeki kesin hükümde karara bağlanan yaptırımlar yürürlüğe konuldu. Gerek ele geçirilen özgün ve gerek satın alınan yeni parçalar İstanbul'da birleştirilerek mücevher şemmâme yeniden oluşturuldu ve soygundan önce öngörüldüğü üzere Medine kadısı ile şeyhülharemi aracılığı ile Mescid-i Nebevî'ye yerleştirilmek üzere yola çıkarıldı.³⁰ Önceki Medine şeyhülhareminin, sanık olarak değilse de görevi ihmal ile suça zemin hazırlamaktan ötürü azledilmekle kalmayıp ev hapsine alındığını ve tutukluluktan ancak soruşturmada aklandıktan sonra çıkabildiğini de yine bu belgeden öğreniyoruz. Yöre idaresini oluşturan Mekke şerifliği ve devlet yaptırımlarını yürüten Cidde sancağı ile Mısır beylerbeyiliğinden ayrıca, makamı Mescid-i Nebevî'de bulunan şeyhülhareme Osmanlı padişahının Medine'deki doğrudan temsilcisi idi ve bu dönemde saray ağaları arasından seçilirken XIX. yüzyılda vezir pâveli paşa olarak atanacaktı.³¹ Böylesine yüksek rütbeli bir muvazzafın tutuklanmasından, Mescid-i Nebevî soygunu yüzünden yalnızca Bâbü'lî'nin değil rikâb-ı hümâyunun ve bütün olarak devletin de sıkıntılı bir duruma düştüğü ve 1517'den beri Osmanlı padişahlığının en üstün payelerinden olan "hâdimül-Haremeyn"³² unvanı üzerine düşürülmüş bu gölgenin olağanüstü sıkı önlemlerle giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Şemmâme vakası merkezde toplanan kayıtlarda bu tarihten sonra göze çarpan bir iz bırakmamıştır. Devletin buyruklarla İstanbul'dan ve beylerbeyi, kadı, dizdar ve olağanüstü mübâşir aracılığı ile de yerinden yürüttüğü soruşturmanın kapsamı ve kovuşturmanın sonuçları Osmanlı'nın Medine'deki otoritesine ilişkin bilgimizi derinleştirecek belgeler üretmiştir. Hicrî 1118-1120 yıllarını kapsayan 61 numaralı Medine kadı sicilini³³ in-

29 BOA, *İbnülemin-Dahiliye*, nr. 32/2799.

30 BOA, *İbnülemin-Dahiliye*, nr. 32/2806. İki yıllık bekleyişe rağmen bu belgeyi incelemek mümkün olmamıştır. Görüntüsü arşiv veri tabanında bulunmamaktadır ve yerinde görme girişimim de sonuçsuz kalmıştır. Dolayısıyla burada arşivci özeti kullanmakla yetinilmiştir, belgenin kendisini görülebildiğinde hadisenin ortaya çıkmamış başka boyutlarının da aydınlanması muhtemeldir.

31 Bk. Küçüktaşçı, *Abbasilerden Osmanlılar'a Mekke-Medine Tarihi*.

32 Ayrıca bk. Yavuz, "Osmanlı Padişahlarının İftihar Ettikleri Unvanlardan Biri: Hâdimül-Haremeyn", s. 7-20.

33 Harbî, "Min mesâdırî târihi'l-Medîneti'l-Münevvere", s. 75-135; Harbî, "Osmanlı Dönemi Medine Tarihinin Kaynakları", s. 1272.

celelemek vakanın daha da ayrıntılandırılmasını sağlayabilir. Osmanlı Devleti 1709 yılına gelindiğinde Mescid-i Nebevî Ravza-i Mutahhara hazinesi soygununu modern-öncesi imkânların elverdiği ölçüde aydınlatmış, suçlu ve sorumluları cezalandırmış, hasarı onarmış, bu “cinayet”in Haremeyn’deki hükümlerlik meşruiyetini ve dârüislamdaki üstünlük iddiasını sorgulatacak bir boyut kazanmasını engellemiş ve böylece gündemden kalıcı olarak düşürmüştür. Bu hadiseden tarihçiliğin payına düşen ise Osmanlı’nın Yeniçağ’da Haremeyn’deki yaptırım gücünün siyasî ve dinî niteliğini gelecek çalışmalarda daha iyi tartışabilmeyi sağlayacak bir vakanın gün ışığına çıkışıdır.³⁴

Bibliyografya

Arşiv Belgeleri

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emîri - Ahmed III, nr. 20076.
 BOA, Âmedi Kalemî, nr. 1/36 (sene 1120).
 BOA, Cevdet - Dahiliye, nr. 8165.
 BOA, Cevdet - Hariciye, nr. 129/6430.
 BOA, Divan (Beylikçi) Kalemî, nr. 289/36, 305/23, 305/49, 307/77.
 BOA, İbnülemin - Dahiliye, nr. 32/2799, 2806.
 BOA, İbnülemin - Evkaf, nr. 4635.
 BOA, Sadaret Mektûbi Kalemî, nr. 1/56.
 BOA, *Mühimme Defterleri*, nr. 102, hüküm 852, d. 110 h. 1754-1770, d. 104 h. 53-55, d. 110, h. 886-890, 916, 1769, 1793, d. 111 h. 258, 451-452, 853, 1132-1133, 1694, d. 112 h. 1218, d. 115 h. 615, d. 115 h. 1469-1470, 1477-1478, 1630.

Kitaplar

- Ansari, Muohammad Rafi’ al-Din, *Dastur al-Moluk: A Safavid State Manual*, ed. ve trc. Mohammad H. Faghfoory - Willem Floor, Costa Mesa: Mazda Publishers, 2007.
 Ateş, Sabri, “Treaty of Zuhab, 1639: Foundational Myth or Foundational Document?”, *Iranian Studies*, 52:3-4 (2019): 397-423.
 Barbir, Karl, *Ottoman Rule in Damascus 1708-1758*, New Jersey: Princeton University Press, 1980.
 Bozkurt, Nebi - Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mescid-i Nebevi”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2004, XXIX, 281-290.
 Bozkurt, Nebi, “Ravza-i Mutahhara”, *DİA*, 2007, XXXIV, 475.
 Çabuk, Vahid, “Nusret-name’nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü’l-Basra”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 15 (1997): 321-380.
 Çakmak, Abdullah, “Sultanın Mektubu: Osmanlı Hac Organizasyonunda Mekke Emirlerine Gönderilen Nâme-i Hümayûnlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (2022): 61-83.

34 Bu makalede transkripsiyonları yayımlanan belgelerin bir diploması tarihi çalışması bağlamında yapılan İngilizce tercümelemleri için bk. Güngörürler, “The Pastille Affair”, 50-58.

- Chick, H. (ed. ve trc.), *Chronicle of the Carmelites in Persia: The Safavids and the Papal Mission of the 17th and the 18th Centuries*, London: I.B. Tauris, 2012.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, ed. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Eszer, Ambrosius, "Sebastianus Kbab O.P., Erzbischof von Naxijewan (1682-1690) Neue Forschungen zu seinem Leben", *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 43 (1973): 215-286.
- Faroqhi, Suraiya, *Herrscher über Mekka: Die Geschichte der Pilgerfahrt*, München: Artemis Verlag, 1990.
- Gollanz, Hermann (ed.), *Chronicle of Events between the Years 1623 and 1733 Relating to the Settlement of the Order of Carmelites in Mesopotamia (Bassora)*, London: Oxford University Press, 1927.
- Güngörürler, Selim, "The Pastille Affair in Ottoman-Safavid Relations, 1705-1709", *Safavid Studies Journal*, 1/1 (2022): 47-58.
- Güngörürler, Selim, *Diplomacy and Political Relations between the Ottoman Empire and Safavid Iran, 1639-1722* (doktora tezi), Georgetown University, 2016-17.
- Güngörürler, Selim, "Fraternity, Perpetual Peace, and Alliance in Ottoman-Safavid Relations, 1688-1698: A Diplomatic Revolution in the Middle East", *Turcica*, 50 (2019): 145-207.
- Güngörürler, Selim, "Şiite-İrانیan Pilgrims and Safavid Agents in Holy Sites under Ottoman Rule, 1690-1710", *Entangled Confessionalizations? Dialogic Perspectives in the Politics of Piety and Community-Building in the Ottoman Empire, 15th-18th Centuries*, ed. Tijana Krstic - Derin Terzioğlu, New Jersey: Gorgias Press, 2022, s. 725-743.
- Güngörürler, Selim, *The Ottoman Empire and Safavid Iran, 1639-1682: Diplomacy and Borderlands in the Early Modern Middle East*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2024.
- Harbî, Fâiz b. Mûsâ el-Bedrâni, "Min Mesâdiri târihi'l-Medîneti'l-Münevvere: Sicillâtü'l-mahkemetiş-Şer'iyyeti'l-kübrâ fi'l-müddeti min h. 923 ilâ 1344", *ed-Dâre* 27/1 (1422/2001): 75-135.
- Harbî, Fâiz b. Mûsâ el-Bedrâni, "Osmanlı Dönemi Medine Tarihinin Kaynakları (923/1344 - 1517/1925 Arası Medine Şer'iyye Sicilleri)", trc. Rahmi Tekin, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8/3 (2021): 1260-1292.
- Kaempfer, Engelbert, *Am Hofe des persischen Grosskönigs (1684-1685)*, Leipzig: K. F. Koehler Verlag, 1940.
- Konovalovi, S., "Ludvig Fabritius's Account of the Razin Rebellion, Appendix: Ludvig Fabritius's MS. Entitled Kurtze Relation von meine Meine drei Drei gethane Gethane Reisen", *Oxford Slavonic Papers*, 6 (1955-1956): 72-101.
- Küçükaşççı, Mustafa Sabri, *Abbasilerden Osmanlılar'a Mekke-Medine Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2007.
- Küpeli, Özer, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*, İstanbul: Yeditepe, 2014.
- Kurşun, Zekeriya, "Hac ve İktidar: Haremeyn'de Erken Dönem Osmanlı İmar Faaliyetleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 9 (2017): 281-311.
- Matthee, Rudi, "Iran's Ottoman Diplomacy during the Reign of Shah Sulayman I (1077-1105/1666-94)", *Iran and Iranian Studies*, ed. Kambiz Eslami, Princeton: Zagros, 1998, s. 148-177.
- Matthee, Rudi, *Persia in Crisis: Safavid Decline and the Fall of Isfahan*, London: I.B. Tauris, 2012.
- Mecmûa-i Mekâtib*, Staatsbibliothek zu Berlin, Orientabteilung Ms. Or. quart. 1577.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, ed. Seyit Ali Kahraman - Nuri Akbayar, III-IV, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Meienberger, P., *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643*, Bern: Herbert Lang, 1973.

- Mikhail, Alan, *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Environmental History*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Münşeât 1050-1140*, Staatsbibliothek zu Berlin, Orientabteilung Hs. Or. oct. 893 (II).
- Münşeât Mecmuası*, Österreichische Nationalbibliothek, Orientalische Handschriften A.F. 166 (425).
- Nasîrî, Muhammed İbrâhim b. Zeylenâbidiîn, *Destûr-i Şehriyârân*, Tahran: Bünyâd-ı Mevkûfât-ı Doktor Mahmûd Efşâr, 1373 hş.
- Nazmizâde Murtaza, *Münşeât-ı Nazmizâde*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3322.
- Nazmizâde Murtaza, *Gülşen-i Hulefa: Bağdat Tarihi 762-1717*, haz. Mehmet Karataş, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Nevâî, Abdülhüseyn (ed.), *Esnâd ü Mükâtebât-ı Siyâsi-yi İrân ez Sâl-i 1105 tâ 1135*, Tahran: Müessesesi Mutâlaât u Tahkikât-ı Ferhengî, 1363 hş.
- Râmi Mehmed Paşa, *Münşeât*, Österreichische Nationalbibliothek, H.O. 179.
- Rota, Giorgio, "The Death of Tahmaspçoli Xan Qajar According to a Contemporary Ragusan Source", *Iran und iranisch geprägte Kulturen*, ed. M. Ritter v.dgr., Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Stein Verlag, 2008, s. 54-64.
- Saçmalı, Muhammet Habib, "Sunni-Shiite Political Relations in the First Half of the Eighteenth Century and Early Modern Ottoman Universal Caliphate" (doktora tezi), Univerity of California - Davis, 2021.
- Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme: İnceleme - Metin*, ed. Mehmet Topal, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- Tucker, Ernest, "From Rhetoric of War to Realities of Peace: The Evolution of Ottoman-Iranian Diplomacy through the Safavid Era", *Iran and the World in the Safavid Age*, ed. W. Floor - E. Herzog, London: I.B. Tauris, 2012, s. 81-90.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972.
- Yavuz, Hulûsi, "Osmanlı Padişahlarının İftihar Ettikleri Unvanlardan Biri: Hâdimül-Haremeyn", *Makâlât*, 2 (1999): 7-20.

Robbery in the Prophet's Mosque, 1707

Extended Summary

Until the colonization of the Middle East in the aftermath of World War I, demonstrating a presence in the Holy Cities of Mecca and Medina – the *Haramayn*, comprising the sacred sites of the Kaaba and the Prophet's Mosque – held significant implications for states in and around the region. Displaying wealth in these sacred spaces was regarded as a mark of prestige, exerting influence within them signified political power, and exercising suzerainty over local *sheriffs* was a symbol of superiority. Consequently, states wishing to elevate their standing in power struggles endeavored to make an appearance in the *Haramayn* against the dominant superior state, which served as the guardian of the established order in the region. The sovereign state's controlling such attempts with an authoritative approach was a natural consequence of its unique position of the Hejaz, as it sought to prevent its own claims of superiority from being overshadowed. It is evident that even in ordinary affairs unrelated to political conflicts,

the dominant power in the region spared no effort to address any shortcoming that might leave the impression of an authority vacuum in Mecca and Medina. This effort aimed to forestall any challenge to its legitimacy and to ensure that the dominant power in the *Haramayn* maintained an unrivalled dignity. In this regard, throughout early modernity, the *Haramayn* became a stage for the endeavors of states aspiring to its overlordship as well as for lesser demonstrations of presence, while the state reigning over it asserted its dominance and displayed its sanction power in these sacred cities.

This article examines a robbery which took place in the treasury of the Prophet's Mosque in Medina in 1707, unintentionally made possible by an expensive political gift sent to test the reaction of Ottoman sovereignty in the *Haramayn*, as documented in the archival records. When the gift was temporarily stored in this most sacred place, the treasury was robbed and the object was stolen, sparking a prosecution that extended across the former and current capitals of the Middle East. This felony triggered a comprehensive investigation that reached as far as the Ottoman capital and encompassed the eastern Mediterranean seaway, Damascus, Cairo, Mecca, and Baghdad. The fact, which emerges from the documents of this curious case, is that in the early 18th century, not only a time when Ottoman sovereignty in the *Haramayn* was being challenged but also a time when a series of non-political coincidences could have put Ottoman authority into question, the Sublime Porte exerted its sanction power through the Anatolian-Syrian and Mediterranean-Egyptian highways, and thus ultimately had the last say in the Hejaz.

The theft in the Prophet's Mosque appears to have left no significant trace in the central records following the completion of its investigation. Despite its non-political nature, the robbery in the treasury of the Prophet's Mosque presents a significant venture in its own right. The scope of the prosecution, conducted by orders from Istanbul and through local authorities (such as the provincial governor, judge, fortress commander, and an extraordinary commissioner), as well as the outcome of the prosecution, left behind documents that deepen our understanding of the Ottoman State's role in Medina. Further insights into the case and its investigation may be discovered by examining the Medina judicial court register from the corresponding years. By 1709, the Ottoman State had solved the case to the extent allowed by pre-modern means, punishing the culprits, addressing the damage, and preventing it from becoming a challenge to the legitimacy of Ottoman sovereignty. Thus, the Ottoman State effectively removed the issue from the political agenda and avoided future complications. The contribution of this narrative to historiography lies in its shedding light on an event that allows for a more nuanced discussion of the Ottoman Empire's authority in the *Haramayn* during the early modern era.

Keywords: Prophet's Mosque, the Rawdah, *Haramayn*, Ottoman Hejaz